קטן בקריאת התורה מפטיר והפטרה

בספר מעדני יום טוב (ח"ה סימן לא) דן במעשה שהיה: "בחור בר מצוה עלה למפטיר בשבת פרשת בא קודם הבר מצוה שלו, וכשהגיע לקריאת ההפטרה מהנביא, הבעל קורא הראה לו את המקום, והשאיר אותו לבד ליד הבימה לקרוא את ההפטרה. בקידוש שנערך לאחר התפילה, שיבחו אביו על הקריאה, ואז גילה הבחור לאביו, שכאשר הבעל קורא פתח הנביא להראות לו את המקום, לא ראה בדיוק מה שהכין, ויתכן שהראה לו במקום לא נכון, ולכן קרא את כל ההפטרה בעל פה. הבחור חשב שאביו ישבחו יותר על שקרא כל כך טוב את הקריאה בעל פה, אך אביו הסתפק אם הציבור יצאו ידי חובתם, ואם לאו, האם חייבים עכשיו להוציא נביא ולברך ולקרוא את ההפטרה שוב".

בעקבות שאלה זו, התעוררתי לברר עם בני החבורה מדוע קטן עולה לתורה לקרוא רק את המפטיר ואת ההפטרה, ואינו עולה לתורה בקריאת התורה ואף אינו קורא את הפרשה.

ומתוך כך באנו לבירור הטעמים לתקנת קריאת ההפטרה, ולהשיב על השאלות: האם קורא ההפטרה מוציא את הרבים ידי חובה בקריאתו, והאם יש חיוב לקרוא את ההפטרה מתוך מגילה.

עליית קטן לתורה וקריאה בספר תורה

א. מדינא דגמרא קטן רשאי **לקרוא בתורה ולהפטיר**, כמפורש בדברי המשנה (מגילה כד, א) "המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה. ואם היה קטן, אביו או רבו עוברים [לפני התיבה] על ידו [עבורו]. קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה".

הקטן אף רשאי **לעלות לתורה**, כדברי הגמרא (שם כג, א) "הכל **עולים** למנין שבעה, ואפילו **קטן** ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים, אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור".

והקשה הריב"ש (סימן שכו), מדוע קטן רשאי לקרות בתורה, והרי אינו מצטרף למנין עשרה לאמירת דבר שבקדושה (שו"ע או"ח סי' נה סע' א). ותירץ: "דכאן נמי אינו מצטרף לעשרה שצריך לקריאת התורה, אלא צריך שיהיו בבית הכנסת עשרה כולם גדולים. אלא מפני שאין הכל בקיאים בקריאת התורה, לא הטריחו הצבור להביא שבעה גדולים היודעים לקרות בתורה. וכשהתקינו שיהיו שבעה קורין בתורה, **היתה התקנה שהקטן היודע לקרות יעלה למנין שבעה**, כדי שלא להטריח הציבור להיות כל השבעה גדולים, ואולי לא ימצאום יודעים לקרות. ואפילו אשה התירו מטעם זה, אם לא מפני כבוד הציבור. מכל מקום, בכולם קטנים לא התירו". כלומר, בזמן הש"ס כל אחד מהעולים לתורה היה קורא בעצמו בתורה [רק בתקופה מאוחרת יותר, מכיון שלא כולם היו בקיאים לקרוא בתורה, נהגו ש"בעל קורא" קורא בתורה ומוציא אחרים ידי חובה]. ולכן קבעו חכמים בעיקרה של התקנה לקרוא בתורה שגם קטן יהיה רשאי לעלות בתורה ולקרוא ולהוציא אחרים ידי חובה - כדי לא להטריח את הציבור למצוא שבעה קרואים גדולים היודעים לקרוא בתורה.

לפי הריב"ש, עצם **הקריאה** בתורה לא מתאפשרת אלא בעשרה גדולים, אולם **הקורא** בתורה רשאי להיות גם קטן. יחד עם זאת, הקטן רשאי לקרוא בתורה ולהוציא אחרים ידי חובה רק בעליה שהוא עולה לתורה, ולא את שאר קריאת הפרשה.

אולם הרא"ש (ברכות פרק ז סימן כ) כתב בשם רבינו תם: "זהו שאמרו (מגילה כג, א) הכל עולים למנין שבעה, ואפילו אשה ואפילו קטן, משום שהקריאה בספר תורה אינה אלא **להשמיע לעם**". והמאירי (מגילה כד, א ד"ה המשנה החמישית) הוסיף, שהיות וגדר קריאת התורה "להשמיע לעם", רשאי הקטן גם **לקרוא** בתורה: "קטן קורא בתורה, שאין הכוונה אלא **להשמיע לעם**, ואין זו מצוה גמורה כשאר מצות שנאמר בה (ראש השנה כט, א) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובה". ומשמע שהקטן רשאי לקרוא בתורה **את כל הפרשה** היות וחיוב הקריאה **להשמיע** לעם את קריאת התורה.

ב. מרן השו"ע (או"ח סי' רפב סע' ג) פסק **להלכה** את דברי הגמרא במגילה: "הכל **עולים** למנין שבעה, אפילו אשה **וקטן** שיודע למי מברכים, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור".

אולם בשו"ע לא נפסק להלכה שקטן **קורא בתורה**, אלא רק **מפטיר**, כדברי מרן (או"ח סי' רפד סע' ד) "קטן יכול להפטיר".

למעשה כתב המג"א (ס"ק ו) כי בזמנינו קטן אינו קורא ועולה לתורה אלא למפטיר: "להיות הקטן מקרא, אינו יכול עד שיביא ב' שערות, והאידנא לא נהיגי לקרות קטן אלא למפטיר", וכן הביא החיי אדם (כלל לא סע' לט) "קטן שהגיע לחינוך ויודע לחתוך האותיות בטוב, מנהגינו שאין קורין אותו אפילו לאחר שהשלימו מנין הקרואים. אלא קורין אותו למפטיר, ואפילו בארבע פרשיות. אבל להיות הוא מקרא, אינו יכול עד שיביא ב' שערות".

בטעם הדבר כתב בשו"ע הרב (סימן רפב סע' ה) "אין הקטן יכול להיות מקרא את העולים, דהיינו שהוא יקרא בקול רם בספר תורה והעולים אומרים אחריו בלחש וכל הצבור יוצאים ידי חובתן בשמיעה ממנו, **הואיל והוא אינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציאם ידי חובתם**, עד שיתחייב כמותם דהיינו משיביא ב' שערות". ודבריו מבוארים על פי מה שכתב בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ב סימן כא) "שהרי הקטן אית ביה **תרתי דרבנן** [חיובו מדין חינוך דרבנן, וחיוב קריאת התורה מדרבנן], ולא אתי תרתי דרבנן ומפיק **לחד מדרבנן** [חיוב גדול בקריאת התורה]".

ומשמע מדבריהם שנקטו להלכה כי גדר חיוב קריאת התורה הוא **לקרוא בתורה** - ובעל הקורא מוציא את האחרים ידי חובה, ולכן קטן שחיובו "תרי דרבנן" אינו מוציא ידי חובה גדול שחיובו "חד דרבנן".

אולם הפרי מגדים (משבצות זהב ס"ק ג) דייק מלשון המשנה "קטן עולה למנין שבעה" שקטן רשאי לקרוא בתורה על אף שעדיין לא הביא ב' שערות: "וכן כל השנה קורא קטן שעדיין לא הביא ב' שערות יכול לקרות לעולים כמנהגנו, ויוצאים בשמיעתו השומעים. דתיקון הנביאים הוא שיקראו בתורה, **ואתי דרבנן ומפיק דרבנן**, שהרי קטן עולה למנין שבעה, ובימי הש"ס היה הקטן עולה וקורא בעצמו". כפי שנתבאר לעיל, בזמן הש"ס העולה לתורה היה קורא בתורה בעצמו בתורה. ואם כן יש להוכיח מכך ש"בימי הש"ס היה הקטן עולה וקורא בעצמו", שאין כל מניעה שהקטן יקרא את כל הפרשה להוציא אחרים ידי חובתם.

ובשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן כה) ביאר את הכרעת הפמ"ג על פי דברי המאירי [לעיל **אות א**] שגדר חיוב קריאת התורה הוא **לשמוע** את הקריאה: "אין הכוונה בקריאת התורה אלא להשמיע לעם, ואין זו מצוה גמורה, כדי שנאמר בה הכלל שאמרו כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובה. ולפי זה נראה שאין חילוק בין קריאת כל הפרשה כולה על ידי הקטן, ובין אם קורא חלק מהפרשה, שבכל אופן יש להתיר, כיון שאין הקריאה בתורה אלא כדי להשמיע לעם. וכן פסק הפרי מגדים, וזה כעין דברי המאירי הנ"ל.

והוסיף הפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק ו) "ועיין אליה רבה (ס"ק ח) דמשמע דקטן יכול להיות מקרא, ומיהו אין צריך לבדוק אם יש לו ב' שערות. ואם אין נמצא יודע להקרות כי אם קטן צריך עיון, דיש לומר מוטב שיקרא מלהתבטל לגמרי, וצ"ע.

אולם, כפי שנתבאר לעיל, לדעת המג"א קטן אינו יכול להוציא ידי חובה אחרים בשום פנים ואופן, וכפי שביאר האגרות משה (או"ח ח"ב סימן עב) "דהמקרא הוא שלוחו של העולה להשמיע לצבור. **וכיון שהוא מדין שליחות, אין קטן יכול להקריא לעולים האחרים**, משום שקטן לא נעשה שליח - שאינו בדין שליחות כמו לכל דיני התורה, **ויתחשב שהוא רק קריאתו דהקטן** ולא קריאת מספר הקרואים העולים, ובקריאת האחד הרי אין יוצאים ידי קריאת התורה, וגם הא קריאתו היא בלא ברכה, דהא אחרים ברכו ולא הקטן הקורא, וגם אולי ברכתם דעולים הויא לבטלה, כיון דכל ברכתם עתה הוא רק על קריאת התורה שבצבור, דהא כבר ברכו ברכת התורה בשחרית, וכיון שהקריאה לא נחשב שהוא שלהם, לא שייך שיברכו אף שקראו בלחש. ולכן אף שקטן כשעולה בעצמו יכול לקרוא פרשתו בעצמו ויוצאים בזה הציבור, מכל מקום **להיות מקרא לקרואים אחרים אינו יכול, כדסובר המג"א** בשם כנסת הגדולה. **ולכן אף בשעת הדחק אין להקל לפי זה**, כי טעמם מוכרח, וטעם הפמ"ג ועוד אחרונים המקילים בשעת הדחק תמוה וצ"ע".

מנהג קהילות הספרדים שקטן עולה לתורה וקורא את פרשת עלייתו

ג. הגר"ע יוסף נשאל בשו"ת יחוה דעת (ח"ד סימן כג) "האם מותר להעלות קטן לספר תורה בשבת, ולהצטרף למנין שבעה עולים, גם כשהקטן קורא בעצמו את קריאת התורה בעלייתו".

ולאחר שהביא את דברי הריב"ש [לעיל **אות א**] שקטן רשאי לקרוא בתורה ולהוציא אחרים ידי חובה רק בעליה שהוא עולה לתורה, ולא את שאר קריאת הפרשה, ואת דברי המג"א שכתב "שכעת לא נהגו לקרות קטן לספר תורה אלא רק למפטיר", כתב: "אולם מנהג זה לא נתפשט במקומות רבים, צא ולמד ממה שכתב הגאון רבי מרדכי כרמי בספר מאמר מרדכי (סימן רפ"ב סק"ה), שהמנהג הוא שקטן עולה למנין שבעה. והגאון המקובל רבי שמואל ויטאל בספרו חיים שנים ישלם, הובאו דבריו בספר פתח הדביר (סימן רפ"ב סק"ח), הביא שקטן עולה למנין שלשה. וכתב, וכן ראיתי גדולים שעשו מעשה כן, וכן נהגתי גם אני אחריהם, ע"כ".

והוסיף: "אמנם ראיתי להרה"ג רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז חלק או"ח סימן ו) שנשאל אם מותר להעלות קטן לספר תורה בשבת ויום טוב, והשיב, שדבר זה מפורש במגן אברהם סימן רפ"ב, שכעת לא נהגו לקרות קטן לספר תורה. וכן כתב המשנה ברורה שם. ומנהג ישראל תורה הוא, ולכן המעלה קטן לספר תורה היפך המנהג, עוונו ישא שמזלזל בבעלי התקנה הרבנים הקדושים אשר בארץ

המה, ומי יערב אל נפשו לעבור בשאט נפש על מנהג הקדום מימות הראשונים שנתקבל בכל תפוצות ישראל. עכת"ד. ובמחילת כבוד תורתו בחינם הגדיל המדורה והחריד עלינו את כל החרדה הזאת, שאין זה מנהג פשוט בכל הקהילות, ולא נתקבל בכל תפוצות ישראל. וכבר הבאנו דברי האחרונים מארצות המזרח שהעידו בגדלם שבארצותיהם נהגו להעלות קטן למנין שבעה. וגם בארץ ישראל אין מנהג פשוט להמנע מלהעלות קטן לספר תורה בשבת, ומנהגינו פה עה"ק ירושלים ת"ו להעלות קטן לספר תורה למנין שבעה כדין התלמוד והפוסקים ומרן השלחן ערוך. (ובפרט כשהנער קולו ערב ונעים, ובקי לקרות בתורה עם טעמי המקרא בטוב טעם ודעת, וזאת בכדי לחנכו ולהרגילו שכאשר יגיע למצות יוכל לשמש שליח צבור ולהוציא את הרבים ידי חובתם, ולא יבהל מאימת צבור). ובספר התקנות ומנהגי ירושלים לא הביאו כלל שהמנהג בירושלים שלא להעלות קטן לספר תורה, ואם היה זה מנהג קדום מימות הראשונים כדבריו, היה להם להזכיר מנהג זה".

ומסקנתו למעשה: "קטן שהגיע לחינוך, שיודע למי מברכים, מבן שש שנים ולמעלה, עולה לספר תורה למנין שבעה, בין באמצע הקרואים ובין בסוף הקרואים. וכל שכן שעולה לעליית מפטיר. ויכול לקרות בתורה בעצמו פרשת עלייתו. ובמקום שיש מנהג ברור שלא להעלות קטן לספר תורה, יעשו כמנהגם. ונהרא נהרא ופשטיה".

אולם כל זה דווקא כאשר הקטן קורא את פרשת עלייתו לתורה, אך לקרוא את כל הפרשה, כתב בשו"ת בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן כה) כי "לכתחילה אין להתיר לקטן להיות חזן הקורא בתורה קריאת הפרשה כולה. ומכל מקום **בשעת הדחק** שלא נמצא איש היודע לקרוא בתורה עם טעמי המקרא כדת, יכולים לסמוך על הפוסקים המתירים".

קריאה בתורה על ידי קטן בשעת הדחק

ד. המשנה ברורה פסק:

• **עליית קטן לתורה** - "נוהגים כהיום שאין קורין קטן כלל לשום עליה, אפילו אם כבר נשלם מנין הקרואים, אלא למפטיר" (ס"ק יב).

• **קטן בעל קורא** - "קטן אין יכול להיות מקרא את העולים דהיינו שהוא יקרא בקול רם בספר תורה והעולים אומרים אחריו בלחש וכל הצבור יהיו יוצאים ידי חובתם בשמיעה ממנו עד שיביא שתי שערות [ומשהוא בן י"ג שנה בחזקה שהביא שתי שערות לענין זה]. ומכל מקום כשאין שם קורא אחר ותתבטל הקריאה לגמרי מסתפק הפמ"ג, דאפשר דיש להקל באופן זה אפילו אם לא הביא עדיין שתי שערות. וכן בדרך החיים בהלכות קריאת התורה מיקל גם כן בשעת הדחק" (ס"ק יג).

וכן הורה בשו"ת שרגא המאיר (סימן סה אות ג) במעשה שהיה "שקראו בשבת וכשחזרו לביתם נודע שהבעל קורא עדיין לא היה בן י"ג שנה", על פי דברי הפמ"ג הנ"ל "שבדיעבד יצאו, כבנדון דידן שנודע להם רק אחר שכבר קראו והלכו לביתם, בוודאי אין **שעת הדחק** גדול מזה, ויצאו ידי חובתם שפיר".

וכן פסק למעשה באגרות משה [בהתשובה המובאת לעיל **אות ב**] במעשה שהיה שלימדו קטן בטעות לקרוא בתורה בפרשה של השבת **קודם** בר המצוה שלו, ולאחר שהצדיק את סברת המג"א שבעל הקורא הוא שליח של השומעים ותמה על פמ"ג, כתב: "אבל מכל מקום לדינא אם הוא צער גדול להבר מצוה ומשפחתו ורוצה כתר"ה [הרב השואל] להקל כהפמ"ג ודעימיה, אין למחות בידו".

ה. לסיכום: מדינא דגמרא קטן **עולה לתורה**, אולם הלכה למעשה הכריעו המג"א והמשנ"ב כי "נוהגים כהיום שאין קורין קטן כלל לשום עליה, אפילו אם כבר נשלם מנין הקרואים, אלא למפטיר".

ובשאלה האם קטן רשאי לשמש כבעל קורא - נחלקו הראשונים האם הקטן רשאי לקרוא בתורה להוציא אחרים, או שקורא רק את הקריאה בעלייתו לתורה: לדעת הריב"ש קטן רשאי לקרוא בתורה ולהוציא אחרים ידי חובה רק בעליה שהוא עולה לתורה, ולא את שאר הקריאה. אולם לדעת המאירי "קטן קורא בתורה, שאין הכוונה אלא להשמיע לעם", ומשמע מדבריו שהקטן רשאי לקרוא בתורה את כל הפרשה היות וחיוב הקריאה להשמיע לעם את קריאת התורה.

ולמעשה פסקו המג"א החיי אדם ושו"ע הרב, שאינו רשאי לשמש בעל קורא עד שיביא ב' שערות.

והגר"ע יוסף הביא את מנהג קהילות הספרדים שקטן עולה לתורה וקורא את פרשת עלייתו.

וכאשר אין בעל קורא מלבד הקטן והקריאה עלולה להתבטל - כתב המשנה ברורה: "הפמ"ג מסתפק דאפשר דיש להקל באופן זה אפילו אם לא הביא עדיין שתי שערות. וכן בדרך החיים בהלכות קריאת התורה מיקל גם כן **בשעת הדחק**". וכדבריו הורו להלכה להסתמך על הפמ"ג בשעת הדחק, בשו"ת יחוה דעת ובשו"ת שרגא המאיר.

עליית קטן למפטיר וקריאת ההפטרה - מסתימת דברי השו"ע נראה שקטן יכול להפטיר בכל ההפטרות של השנה, וכתב הרמ"א (או"ח סי' רפב סע' ד) שכן נוהגים אע"פ שיש חולקים הסוברים שקטן אינו קורא את הפטרת פרשת זכור ופרה שחיובן מהתורה. והמשנה ברורה (שם ס"ק כג) הכריע כדעת האחרונים שהקטן רשאי **לעלות** למפטיר בארבע פרשיות אך לא **יקרא** את המפטיר, וכל זאת בתנאי שהקטן יודע לקרוא מלה במלה עם הש"ץ. אולם האליה רבה והדרך חיים החמירו שקטן לא יעלה כלל למפטיר בארבע פרשיות.

האם קטן יכול להוציא אחרים ידי חובת הברכות על קריאת התורה וההפטרה

ו. מרן המחבר פסק בשו"ע (סי' רפד סע' ג) "צריך **לכוון לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר** ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת". וביאר המשנה ברורה (ס"ק ו) "דעל ידי עניית אמן חשוב **כאילו היה מברך לעצמו**". והנה בהלכה הסמוכה (סע' ד) כתב מרן המחבר: "קטן יכול להפטיר", ומייד מתעוררת השאלה - מאחר וצריך לכוון ולצאת בברכת **המפטיר**, היאך יתכן שקטן רשאי לעלות למפטיר, והרי אינו יודע לכוון להוציא אחרים ידי חובה.

ושאלה זו נשאלת גם על דברי הרמ"א שכתב: "ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה, יכול אחר לאמרה. אבל לכתחילה אסור לעשות כן". ובספר שערי אפרים (שער ט סעיף לג) ביאר את דבריו: "לכתחילה יש לנהוג שהמפטיר יאמר ההפטרה בנביאים בקול רם, **כדרך הקורא בספר תורה**, והציבור

יאמרו אחריו בלחש מתחילת ההפטרה עד סופה, ועל כל פנים טוב שיהיו עשרה העומדים סמוך להמפטיר שישמעו לקול האומר ההפטרה ויענו אחריו בלחש שיהיה נדון **כמו קריאה בציבור**" - ואם אנו משווים את קריאת ההפטרה לקריאת התורה בציבור, יש לתמוה מדוע קטן רשאי לעלות לכתחילה למפטיר, והרי אינו רשאי לשמש בעל קורא בקריאה בציבור.

שאלה זו נשארת בצ"ע, ולכן רבי משה בן מכיר, תלמידו של האריז"ל כתב בספרו סדר היום (סדר קריאת התורה בשבת ד"ה ובין גברא) שאין ראוי להעלות קטן לקריאת ההפטרה: "אחר הקדיש עולה המפטיר, **וראוי לכוון בברכותיו** בין בברכות שלפניה בין בשל אחריה, כי כולם עולין לו לסך המאה ברכות. ועוד, שברכות ההפטרה הם ענין גדול שאנו מתפללים על מלכות בית דוד ועל העבודה וגאולת ישראל שתתגלה במהרה בימינו, וראוי היה כל אדם לכך, **אלא שהמפטיר שליח כולנו והוא מברך על ידינו** וצריכים אנו לשמוע אליו ולכוון ולענות אמן, ומזה הטעם עולים ברכותיו לכולנו. ועל זה הטעם לא היה ראוי להפטיר כי אם אחד מגדולי הקהל שדבריו נשמעים, **ולא ידעתי מאין הוציאו המנהג הזה שמפטירים הקטנים** ופחותי הקהל. ואל א-להים יודע כי רע עלי המעשה, נהגתי הרבה ימים ושנים ליקח ההפטרות ולומר אותם אני בעצמי לקנאת הדבר הרע בעיני, ועוד היום אני משתדל על זה כל מה שבא בידי לעשות, והיא מצוה רבה למעיין בה שמחבר תורה עם נביאים ואומר עליהם ז' ברכות כז' ברכות של חתן וכלה ולא דבר ריק הוא".

> ממוצא הדברים נתבאר ההבדל בין קריאת התורה לקריאת מפטיר - שכיום קטן אינו עולה וקורא בתורה את כל הפרשה, לעומת מפטיר שהקטן עולה למפטיר וקורא בתורה את המפטיר ולאחר מכן את ההפטרה [מלבד ארבע פרשיות שנחלקו הפוסקים]. ויש להבין מה הטעם להבדל בין קריאת התורה למפטיר.
>
> לביאור הדברים יש לברר את הטעמים לתקנת קריאת ההפטרה.

• • •

ז. הטעמים לקריאת ההפטרה

• **תקנה בשעת השמד לקרוא בנביא במקום בתורה** - האבודרהם (ענין הפטרה) כתב: "ולמה מפטירים בנביא, לפי שגזרו על ישראל שלא יקראו בתורה". והלבוש (או"ח סימן רפד סע' א) הרחיב לבאר את דבריו: "מפטירין בנביא מעניינה של הפרשה, והטעם שמפטירין בנביא הוא, מפני שפעם אחת **גזרו שמד על ישראל** שלא יקראו בתורה, **וקראו בנביאים** שבעה כנגד השבעה שהיו צריכים לעלות ולקרות בתורה, ולא היו קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים, והרי בין כולם כ"א פסוקים. לכך **אף על פי שהשמד בטל, מנהגם לא בטל**. ותיקנו שלא לפחות מכ"א פסוקים בנביא מעין ענין הפרשה, אם לא שישלים הענין בפחות מכ"א פסוקים, כגון הפטרת שובה (הושע יד, ב) שהיא פרשה קטנה. ומטעם זה נקרא הפטרה, **לפי שנפטרין בה מקריאת התורה בשעת השמד**".

רבי אליהו בחור בספר התשבי (ערך פטר) הוסיף פרטים על זמנה של הגזירה: "אכתוב מה היא סיבת ההפטרה, כפי מה שמצאתי כתוב שאנטיוכוס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל, לקחו פרשה אחת מנביאים שעניינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של השבת ההיא.

והמשל, בשבת בראשית קראו כה אמר האל ה' בורא שמים, ולפרשת נח קראו כי מי נח זאת לי, וכן כל פרשה ופרשה. **ועתה אף שבטלה הגזירה, המנהג הזה אינו בטל**. ועד היום קורין אותן הפרשיות של נביאים אחר קריאת התורה ונקראה הפטרה – לשון הפסקה" [טעם נוסף לקריאת השם "הפטרה", כתב הלבוש (שם) "משום דאמרינן בסוטה (לט, א) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר (נחמיה ח, ה) ובפתחו עמדו כל העם, ולאחר קריאת התורה הותר להם לפתוח ולדבר, **והוא מלשון** (תהלים כב, ח) **יפטירו בשפה**"].

• **בעבר נהגו לקרוא בנביא כל יום ומשהוכרחו לצאת ולהתפרנס קבעו לקרוא בנביא לכל הפחות בשבת** - בספר הפרדס (המיוחס לרש"י; דף טז ע"ב) כתב: "חסידים ראשונים היו שוהים שעה אחת אחר התפילה, ובשעת שהיה בבוקר לאחר תפילה, היו מביאים ספרים וקורין בתורה ובנביא ובמשנה ובשמועות והיו מפרשין, כדאמרינן לעולם ישלש אדם את ימיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, כדי לקיים לא ימושו מפיך, וכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה. והרי כבר קראו בתורה קודם התפילה שבחרו להם קריאת שמע, מפני שיש בו דברים הרבה. ולאחר התפילה היו קוראין בספרי הנביאים, ולאחר שעה במשנה ובשמועות התלמוד. וכיון שרבתה העניות והיו צריכים למעשה ידיהם ולא יכלו לעסוק כל כך והניחו התורה במקומה, ולא עקרו מלקרות את שמע הואיל ויש דברים הרבה מלכות שמים אהבה ועבודת אלקינו לימוד תורה וקיום המצוה, נשארו דברים הרבה, אבל בנביא עקרו. ואעפ"כ היו קורין בנביא אלו שני פסוקים, ובא לציון גואל וגו' ואני זאת בריתי, שיש בהן מעין קריאת התורה, כדכתיב ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו וגו', ועדיין הם קבועים במקומם. **ובכל שבת** שיש פנאי ויום ביטול מלאכה הוא וכן ביו"ט, **חזרה עטרה ליושנה לקרוא בנביא בהפטרות ובתרגום וקורין מעין היום**".

• **תקנה משום כבוד הנביאים** - בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' קלא) כתב: "קריאת ההפטרה **אינו אלא לכבוד הנביאים** בעלמא, ולא היתה תקנה מחוייבת כקריאת התורה".

• **קריאת ההפטרה נועדה לחזק את האמונה בביאת המשיח** - בספר דברי הרב (ליקוטי דרשות עמ' קכט) הביא בשם הגרי"ד סולובייצ'יק: "אחת הכוונות בקריאת ההפטרות היא, **לחזק את האמונה בביאת המשיח** [כמו שמוכח מנוסח הברכה, "שמחנו ה' אלקינו באליהו הנביא עבדך"], על פי קריאת הבטחות הנביאים".

ח. נפקא מינה בין הטעמים, האם קטן רשאי להעלות למפטיר.

התשב"ץ ביאר לפי דרכו, כי הסיבה שקטן עולה רק למפטיר היא: "דקריאת ההפטרה **אינו אלא לכבוד הנביאים** בעלמא, ולא היתה תקנה מחוייבת כקריאת התורה, **וכיון שאינה אלא לכבוד בעלמא משום הכי הקילו בה שתהיה בקטן**". והוסיף: "אבל **בקריאת חובת היום** ומה שהיא **תקנה קבועה** כגון ארבע פרשיות וחנוכה ומוספי ראשי חדשים ורגלים, **אי אפשר כלל על ידי קטן**, דכיון **שאינו מחוייב בדבר**, אינו מוציא את הרבים ידי חובתן".

בדברי התשב"ץ מבואר איפוא, מדוע קטן קורא רק את המפטיר וההפטרה ולא את קריאת התורה או קריאת מפטיר של ארבע פרשיות וחנוכה ומוספי ראשי חדשים ורגלים. קריאת התורה היא "חובת

היום", וכן קריאת המפטיר בארבע פרשיות וחנוכה ומוספי ראשי חדשים ורגלים היא "תקנה קבועה" שכולם מחוייבים בה, ולכן קטן "שאינו מחוייב בדבר" אינו יכול להוציא ידי חובה את מי שמחוייב. אולם בקריאת ההפטרה אין חיוב אלא זו תקנה משום כבוד הנביאים, ומכיון שתקנה זו היא "לכבוד בעלמא", התירו גם לקטן לקרוא את המפטיר וההפטרה.

ברם לפי טעמו של האבודרהם שתיקנו את קריאת ההפטרה בנביא בשעת השמד במקום הקריאה בתורה, ולאחר "שבטל השמד ולא בטלה התקנה", יתכן שכשם שכיום הקטן אינו עולה לתורה, אין להעלותו גם לקריאת ההפטרה, וצ"ע.

ט. נפקא מינה נוספת בין הטעמים לתקנת קריאת המפטיר היא, האם צריך לקרוא את ההפטרה מתוך מגילת קלף שנכתבה בכתב סת"ם ובדיו כשרה, כקריאת פרשת השבוע והמועדים מספר התורה.

הלבוש, בהמשך דבריו שקריאת ההפטרה היתה תקנה בשעת השמד לקרוא בנביא במקום בתורה "ואף שבטל השמד לא בטלה התקנה", כתב: "ולא נתקנה ההפטרה **אלא בציבור** אחר שקראו בספר תורה, כיון שהיתה ההפטרה במקומה בעת השמד. וכיון שכן שאין קריאת ההפטרה אלא בציבור, תמהתי כל ימי שלא ראיתי באחד מן המקומות שנוהגים לכתוב ההפטרות כדין ספר, כמו שכותבים המגילה שקוראים בציבור, כי היה נ"ל **שאין יוצאין בציבור כלל בקריאת ההפטרות שקוראים בחומשים הנדפסים**, כיון שאין נכתבים בכל הלכות הספר תורה או במגילה, וצ"ע". כלומר, מאחר והטעם לקריאת ההפטרה הוא שבשעת השמד היו קוראים בנביא במקום הקריאה בתורה, ודאי היו קוראים ממגילת קלף כדין הקריאה בספר תורה, ולפיכך "כשבטל השמד ולא בטלה התקנה", תמה הלבוש מדוע לא ממשיכים עד היום לקרוא את ההפטרה מתוך מגילה כשרה.

אולם לפי התשב"ץ, שקריאת ההפטרה היא תקנה משום כבוד הנביאים, מסתבר שאין קפידא לקרוא דווקא מתוך מגילה הכתובה על קלף ובדיו כשר כדין ספר תורה.

• • •

קריאת ההפטרה - מתוך מגילת קלף, ספר הפטרות, תנ"ך או חומש

י. להלכה, נחלקו הפוסקים כיצד צריך לקרוא את ההפטרה.

בהגהות מלבושי יום טוב על הלבוש תירץ מדוע לא מדקדקים לקרוא את ההפטרה מתוך מגילת קלף, על פי דברי הגמרא במסכת גיטין (ס, א) "רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, האי ספר אפטרתא [הספר שהיו כתובות בו ההפטרות] אסור למקרי ביה [לקרוא בו] בשבת, מאי טעמא, דלא ניתן ליכתב [רש"י: "פחות מספר אחד שלם לעצמו"]. מר בר רב אשי אמר, לטלטולי [בשבת] נמי אסור, מאי טעמא, דהא לא חזי למיקרי ביה [שהרי אין ראוי לקרוא בו, ולפיכך הוא מוקצה]. ולא היא, שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה, דרבי יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא [ספר שהיו כתובים בו דברי אגדה מתורה שבעל פה] בשבתא, והא לא ניתן ליכתב [רש"י: "לא ניתן להיכתב שום דבר גמרא והלכה ואגדה כדאמרינן לקמן, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם"], **אלא כיון דלא אפשר** [רש"י: "מליכתב שנתמעט הלב והתורה משתכחת"], **עת לעשות לה' הפרו תורתך**, הכי נמי כיון דלא אפשר, עת לעשות לה' הפרו

תורתך". ומבואר בדברי הגמרא, שהיות ו"אי אפשר" היה לכתוב את כל ספרי הנביאים על מגילות כדי לקרוא מתוכן את ההפטרות - כי ככל הנראה לכלל הציבור לא היו אמצעים לכך, לכן התירו לכתוב "ספר הפטרות" שבו רוכזו כל ההפטרות הנקראות במשך השנה, ואף על פי שלא נכתב כל הנביא כספר בפני עצמו - משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

והנה המלבושי יום טוב הבין שהלבוש תמה מדוע לא כותבים את **כל ספרי הנביאים** על קלף כדי לקרוא מתוכן את ההפטרות, ועל זה תירץ על פי דברי הגמרא בגיטין, שגם **בזמנינו** אין לכל הציבור יכולת לכתוב את כל ספרי הנביאים על קלף לצורך קריאת המגילות, ולכן די ב"ספר הפטרות", שממנו קוראים את ההפטרה.

אולם בערוך השלחן (סי' רפד סע' ג) הבין בדברי הלבוש: "וברור שאין כוונתו שיכתבו כל הנביאים בשלמות, שהרי בזה התירה הגמרא בגיטין משום דלא אפשר. אלא כוונתו למה לא יכתבו ההפטרות בקלף ובדיו ובגידין כמו שכותבין ספר תורה כמו שעשו בזמן הגמרא, דזהו אפשר לכל צבור, דמילתא זוטרתי היא. ובחומשים הנדפסים וודאי אין יוצאים אפילו אם נאמר שיש קדושה בדפוס כמו בכתב, מכל מקום הא ליכא קלף ולא דיו אלא צבע בעלמא. ועוד, דאין כל ההפטרות מחוברין יחד, והרי עלינו לעשות כמו שעשו חכמי הש"ס". ומתוך כך הקשה על תירוצו של המלבושי יום טוב: "דאטו הלבוש מצריך ספר שלם, הוא מצריך כתיבת ההפטרות בלבד כדין על קלף ובדיו, וכי נתחכם יותר מחכמי הגמרא". כלומר, הלבוש לא תמה מדוע לא כותבים את כל ספרי הנביאים על קלף, כי בוודאי היו נהירים לו דברי הגמרא בגיטין שאין לכלל בציבור יכולת לעמוד בזה, אלא תמה מדוע ספר ההפטרות על קלף - ועל תמיהה זו לא תירץ המלבוש יום טוב מאומה.

תירוץ נוסף על תמיהת הלבוש מדוע לא מדקדקים לקרוא את ההפטרה מתוך מגילת קלף, כתב בפירוש אליה זוטא "דהא אפילו בעל פה מותר [לקרוא את ההפטרה] בשעת הדחק", ולפיכך ודאי שאין **חובה** לכתוב את המגילות על קלף.

יא. המגן אברהם (ריש סימן רפד) יישב את תמיהת הלבוש בדרך נוספת, ובדבריו התחדש להלכה כי עדיף לקרוא את ההפטרה מתוך ספר נביא שלם מודפס: "השתא שנתגלה מלאכת הדפוס והספרים תודה לא-ל בזול, **אסור לכתוב הפטרות**, דהא קיימא לן דפוס כתיבא מעליתא היא". ומבואר בדבריו שבזמן הגמרא, שהיו כותבים על מגילות התירו חז"ל משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך" לכתוב "ספר הפטרות" ובו כל ההפטרות הנקראות במשך השנה, אולם בזמנינו, לאחר המצאת הדפוס, שנקל להשיג ספרי נביא, צריך לקרוא את ההפטרה מתוך **ספר נביא שלם מודפס**. ולא עוד אלא שבזמנינו **אסור לכתוב ספר הפטרות** - כי **ספר נביא שלם עדיף** על קלף שבו **ליקוט של הפטרות.**

והאליה רבה (ס"ק ג) הוסיף: "ומכל מקום נראה לי דאותם שאין להם הפטרה כתובה בקלף לא יקראו מחומשים הנדפסים בהפטרה לחוד, דכיון שחשיב להו כמו נכתבים, אם כן עדיף שיקראו מספר נביאים שלם הנדפסים, כיון שאפשר לכל צבור וצבור".

ואילו שו"ע הרב (סי' רפד סע' א) נקט שאין כל עדיפות לנביא שלם מודפס לחומש שבו כתובות רק ההפטרות, כי מעיקר הדין "אף שבימיהם היה אסור לכתוב פרשיות פרשיות בפני עצמן כל שאינן ספר

שלם, בין שהן מן התורה בין שהן מנביאים וכתובים, כמ"ש ביו"ד סי' רפ"ג, אעפ"כ התירו לכתוב הפטרות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים ויתבטלו מקריאת ההפטרה לגמרי. ואף שעכשיו שנתגלית מלאכת הדפוס והספרים בזול, **אעפ"כ מותר להדפיס או לכתוב ההפטרות בלבדן**, לפי שאף אם ידפיסו ספר נביא שלם על הנייר לא יהיה מותר לקרות בו אלא משום עת לעשות לה', כיון שאינו על עור בהמה טהורה ואינו עשוי בגלילה". כלומר, אם יש היתר לקרוא את ההפטרות שלא מתוך ספר נביא שלם כתוב על קלף מדין "עת לעשות לה' הפרו תורתך", אז כבר אין זה משנה כלל אם קורא מנביא שלם מודפס או מחומש מודפס שבו כתובות רק ההפטרות.

יב. המשנה ברורה (ס"ק א) הביא להלכה את דברי המג"א והאליה רבה, שצריך לקרוא את ההפטרה מתוך ספר נביא שלם הנדפס, וכתב: "מכל מקום אם אין להם רק הפטרה הנדפסת בחומש יש לסמוך להקל, שלא לבטל קריאת הפטרה. אך לכתחילה בוודאי ראוי ונכון שיהיה לכל צבור נביאים שנכתבים בקלף כדין, שאז גם השמות נכתבים בקדושה, משא"כ כשהוא על הנייר הנדפס, וכן הנהיג הגר"א בקהילתו. וכעת נתפשט זה בהרבה קהילות ישראל, ואשרי חלקם". וכן כתב בהגהות מוהר"א אזולאי על הלבוש: "ואני ראיתי בארץ מולדתי בפאס המהוללה בקצת קהילות שנהגו המנהג הזה להפטיר בהפטרות הכתובות כדין ספר תורה".
ובשער הציון (ס"ק ד) הוסיף: "ומיהו אין למחות ביד הנוהגים להקל [לקרוא את ההפטרה מתוך ספרים הנדפסים ולא מתוך מגילה], דהוא בכלל עת לעשות לה', שקשה לכל צבור לכתוב נביאים בקלף כדין. אבל בוודאי הציבור שהיכולת בידם, יש להם לכתוב נביאים כדין. ובפרט בימינו שמפזרים הרבה כסף על תכשיטי בית הכנסת שאין נחוץ כל כך, וכוונתם לשם שמים כדי לקיים זה אלי ואנוהו, בוודאי מצוה להתנאות בכתיבת נביאים הקדושים".

מנהג הציבור בשעת קריאת ההפטרה - לקרוא את ההפטרה או לשתוק ולהקשיב לבעל הקורא

יג. ממחלוקת הפוסקים האם קוראים את ההפטרה מתוך מגילה או חומש, מסתעף ההבדל בין המנהגים השונים, כיצד נוהג הציבור בשעת קריאת ההפטרה.
הנוהגים לקרוא מתוך הקלף מקפידים שבעל הקורא מוציא את הרבים ידי חובה, ועל כן עליהם לשתוק ולהאזין לקריאתו, ולא לקרוא את ההפטרה בעצמם, כדברי המשנה ברורה (שם ס"ק ח) "ובזמנינו שהמנהג בכמה מקומות לכתוב נביאים על קלף ובגלילה כס"ת, וא"כ הקורא בנביא הוא **מוציא כל הצבור כקריאת ספר תורה**", וכפי שמובא בשם הגר"א בספר מעשה רב (אות קלו) "הפטורה בניגון וטעמים מנביא נכתב בגליון כספר תורה עם עמודים, **ואחד קורא וכולם שומעים**, ואם הציבור קוראים בקול רם עם הקורא, נעשה ברכת הקורא ברכה לבטלה".

אולם כאשר קוראים את ההפטרה מתוך חומש, הציבור צריך לקרוא בעצמו את ההפטרה בלחש, כדברי המשנה ברורה (שם ס"ק יא) "ועיין בספר מעשה רב שכתב דהא דכתב המג"א שיראה לקרות בלחש מתוך הספר עם הקורא, היינו דווקא כשהקורא קורא מתוך החומש, אבל כשקורא מתוך הנביא יקרא הוא לבד וכולם יהיו שומעים. ועיין שם עוד שכתב, דאם יקראו הכל בקול רם עם הקורא תהיה ברכת הקורא ברכה לבטלה", וכפי שהביא הביאור הלכה (סי' רפד סע' ה ד"ה דתרי) מדברי השער אפרים (שער ט סע' לג) שכתב: "עיקר הדין הוא שזה שעלה למפטיר הוא בלבד יאמר ההפטרה **והציבור יאמרו גם כן אחריו בלחש**. ובמדינותינו נהגו שהכל אומרים ההפטרה עם המפטיר ביחד בקול רם, והוא מחסרון ידיעה, ונכון לבטל המנהג. ולכתחילה יש לנהוג שהמפטיר יאמר ההפטרה בקול רם כהקורא בספר תורה, והצבור יאמרו אחריו בלחש. ועכ"פ טוב שיהיו עשרה עומדים סמוך להמפטיר שישמעו לקול האומר ההפטרה".

יד. ואמנם יש להבין את פשר ההבדל בין המנהגים - מדוע כאשר קוראים את ההפטרה מתוך מגילה, הציבור שותק ומקשיב לבעל הקורא, ואילו כאשר קוראים מתוך חומש, צריכים כולם לקרוא מתוך חומש בלחש. ובביאור הדברים כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' סח) על פי דברי הגמרא בגיטין (ס, ב) "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה", ולכן "הקורא בספר שאינו מדוקדק הוי ליה כקורא על פה ממש. **ובפרשיות ההפטרות הנדפסים בחומשים, אין שום אחד מהם המדוקדק בחסירות ויתירות ובצורות אותיות ותגין כראוי**. וכיון שכן, נהי דכל זה בכלל עת לעשות לה' הפרו תורתך [שהתירו לכתוב את ההפטרות בספר], מכל מקום כיון דקיימא לן דאין יכול להוציא את שאינו בקי אלא בקורא מתוך הכתב ולא בע"פ כמבואר בטור (סי' מט) ובמגן אברהם שם, **וקריאת ההפטורה שלנו מקרי בעל פה.** נמצא דמי שאינו בקי בלאו הכי נמי לא יצא ידי חובתו, והבקי ע"כ יקרא בעצמו עם הקורא. והאמת כי מורי הגאון [רבי נתן אדלר] זצ"ל הנהיג בבית הכנסת שלו שלא לומר ההפטורה עמו, כי הוא היה עולה למפטיר לעולם, ולא זכיתי לשאול את פיו הקדוש בכל מה שכתבתי". ובביאור דבריו כתב בספר מעדני יום טוב [בהמשך דבריו המובאים לעיל **בפתיחה**] "דעיקר האיסור של דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה נאמר כשמוציא אחרים ידי חובה, וכיון דשיטת תוספות בשבת (קטו, א) דספרים הנדפסים שאינם כתובים על קלף, נחשב כקריאה בעל פה. לכן כשהבעל קורא מנביא שנכתב בקלף, אין צורך שהציבור יקראו ביחד אתו, דאין שם איסור של "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה". מה שאין כן כשקורא מתוך חומש הנדפס ויש חסרון של "דברים שבכתב", אם הוא יוציא את הציבור בקריאת ההפטרה, לכן לכתחילה הם צריכים לקרוא ההפטרה בעצמם".

ולפי זה דן המעדני יום טוב בשאלה שפתחנו בה: "ולכן כשהבחור בר מצוה היה אמור לקרוא ההפטרה מנביא שנכתב על קלף, ממילא כל הציבור לא קראו את ההפטרה בעצמם אלא שמעו את הקריאה ממנו, והרי הוא לא קרא מתוך הקלף אלא קראו בעל פה, יש להספק אם יצא ידי חובה". ולמעשה פסק שם על פי דברי הפוסקים [**אות י**] שכתבו שבשעת הדחק יוצאים ידי חובה גם בקריאת הפטרה בעל פה: "תבנא לדינא, אם קטן קרא ההפטרה בעל פה מנביא שנכתב בקלף והציבור לא קראו ההפטרה יחד אתו מתוך החומשים שלפניהם, יצאו ידי חובה בדיעבד ואין צריך לקרוא ההפטרה שוב. וסיפר מרן הגר"ח

קנייבסקי, דמעשה היה בפתח תקוה בתענית ציבור, והעולה לשלישי במנחה קרא ההפטרה בעל פה ולא מתוך נביא, ומרן החזון איש שהיה נוכח, שתק ולא אמר שצריך לקרוא ההפטרה שוב".

לסיכום: נחלקו הפוסקים כיצד צריך לקרוא את ההפטרה.

- **"ספר הפטרות" כתוב על קלף** - מתמיהת הלבוש [על פי הבנת ערוך השלחן] נראה שכן ראוי לכתוב לכתחילה.
- **ספר נביא שלם מודפס** - כן נקטו להלכה המג"א ואליה רבה [ובזמנינו זה עדיף מ"ספר הפטרות"].
- **חומשים מודפסים** - המג"א והט"ז לימדו זכות על מנהג זה, ולדעת שו"ע הרב אין כל עדיפות לקרוא בספר נביא שלם מודפס מאשר לקרוא את ההפטרה מחומש. וכתב המשנה ברורה שיש לסמוך ולהקל ובזה כדי שלא לבטל את קריאת ההפטרה.
- **ספר נביא כתוב במגילת קלף** - מסקנת המשנה ברורה, שלכתחילה ודאי ראוי ונכון שיהיה לכל ציבור נביאים שנכתבים בקלף, וכפי שהנהיג הגר"א בקהילתו וכעת נתפשט זה בהרבה קהילות ישראל.

וכן פסק הגר"ע יוסף בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן כו} "מצוה להדר לקרוא ההפטרה מתוך ספר הכתוב בכתב יד ובקדושה על קלף, ואפילו אם הוא רק ליקוט הפטרות של שבתות השנה, ואינו ספר נביא שלם. ואם אין שם ספר כזה, עדיף לקרוא ההפטרה מספר נביא שלם (בדפוס), מאשר לקרותה בחומשים הנדפסים.

נפקא מינה ממחלוקת הפוסקים האם צריך לקרוא את ההפטרה מתוך מגילה - האם הציבור צריך לקרוא את ההפטרה בעצמו:

הנוהגים לקרוא מתוך ספר נביא או חומש צריכים לקרוא בעצמם בלחש עם בעל הקורא, והנוהגים לקרוא במגילת קלף צריכים לשתוק ולצאת ידי חובה בקריאתו של בעל הקורא.

• • •

עליית חתן בר מצוה למפטיר וקריאת ההפטרה - בשבת שלפני ואחרי הבר מצוה

טו. ממוצא הדברים שנתבארו לעיל, מבואר מנהגם של ישראל **בשבת שלפני הבר מצוה**, שהקטן אינו קורא בתורה אלא עולה למפטיר וקורא את ההפטרה - שהרי הכרעת השו"ע והרמ"א שקטן אינו עולה לתורה אלא רק מפטיר בכל ההפטרות של השנה [ובמפטיר של ארבע פרשיות נחלקו הפוסקים]. ונתבאר כי ההבדל בין קריאת התורה שהקטן אינו עולה וקורא לקריאת ההפטרה הוא, שקריאת התורה היא "חובת היום", וכן קריאת המפטיר בארבע פרשיות וחנוכה ומוספי ראשי חדשים ורגלים היא "תקנה קבועה" שכולם מחוייבים בה, ולכן קטן "שאינו מחוייב בדבר" אינו יכול להוציא ידי חובה את מי שמחווייב. אולם בקריאת ההפטרה אין חיוב אלא זו תקנה משום כבוד הנביאים, ומכיון שתקנה זו היא "לכבוד בעלמא", התירו גם לקטן לקרוא את המפטיר וההפטרה.

ובשל כך רבים המעוניינים שחתן בר המצוה יקרא גם את פרשת השבוע, מעדיפים להמתין ל**שבת שלאחר הבר מצוה**, שבה חתן בר המצוה כבר גדול, ולכאורה אין כל סיבה למנוע ממנו גם את הקריאה בתורה.

אולם בספר הליכות שלמה (תפילה פרק יב סע' לד) הובא כי "בבית הכנסת 'הגר"א' שבו התפלל רבנו [הגרש"ז אויערבך], **ביטלו על פיו** את המנהג שהנערים קורים לפני הציבור כל הפרשה **בשבת שלאחר שנהיו ברי מצוה**, אלא קראו רק המפטיר וההפטרה בשבת שלפניה". ובהערות (ארחות הלכה הערה 99) הוסבר נימוקו של הגרש"ז: "מנהג זה [שחתן בר המצוה קורא בתורה בשבת שלאחר הבר מצוה] שנתחדש בדור האחרון, לא היה לרוחו כלל, אך אע"פ כן לא מיחה על כך כמה וכמה שנים. עד שנעשה בר מצוה נער אחד ממשפחת מקורביו, שהיה רגיל עוד מקטנותו לקרות בבית מדרשו ההפטרה, או אז מצא רבנו שעת כושר להורות שיחדלו ממנהג זה, באומרו: הרי במקרה זה אין לחוש לכבודו של הנער, שהרי כל הקהל יודעים שהוא מטיב לקרוא, וגם לא יחשדוני באי כבוד למשפחתו, כי הכל מכירים בקרבתנו, ואם כן זהו הזמן המתאים לחדול מכך ולחזור למנהג הקדום שקוראים הנערים קריאת מפטיר וההפטרה בלבד".

הוראה דומה הובאה בשם הגרי"ש אלישיב בספר אשרי האיש (פרק י סע' י) "אין דעת רבנו נוחה שנותנים לנער בר מצוה שמלאו לו י"ג שנה, לקרוא כל הפרשה בשבת קודש, משום דמצוי מאד **שמחמת שאינו רגיל לקרוא בציבור, וגם מחמת התרגשות ואימתא דציבורא, יש תיבות שקורא שלא מהכתב.** ואמר רבנו שאירע ונתנו לנער בר מצוה לקרוא הפרשה בבית המדרש שלו 'תפארת בחורים', וביקש שיקראו במנחה, כל הפרשה של אותה שבת".

הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב העדיפו איפוא, להעלות את הקטן לקריאת המפטיר וההפטרה בשבת שלפני בר המצוה, ולא להמתין לשבת שאחרי הבר מצוה כדי שחתן בר המצוה [בן הי"ג] יקרא גם את הפרשה, מהחשש פן לא ימלא את תפקידו כראוי מחמת התרגשות ו"אימתא דציבורא".